

Център за семиотични и културни изследвания

eБИБЛИОТЕКА

ЮРИЙ М. ЛОТМАН

ЗА СЕМИОСФЕРАТА

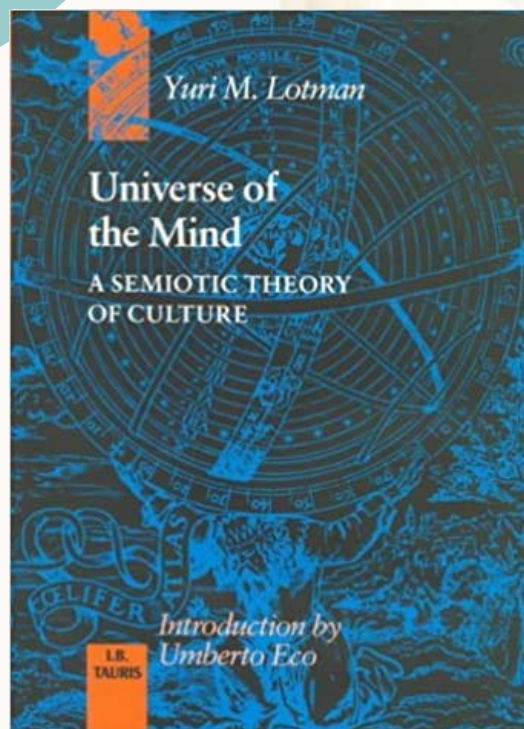
e-издание на Център за семиотични и културни изследвания

2012

www.cssc-bg.com

ЮРИЙ ЛОТМАН: ЗА СЕМИОСФЕРАТА

2

Съвременната семиотика е в процес на преразглеждане на някои основни понятия. Общеизвестно е, че при изворите на семиотиката лежат две научни традиции. Едната води началото си от Пърс – Морис и тръгва от понятието за знака като първоелемент на всяка семиотична система. Втората се гради върху тезите на Сосюр и Пражката школа и в основата ѝ лежи антиномията между езика и речта (текста). Но въпреки разликата между тези подходи в тях е налице нещо общо: за основа се взема най-простият атомарен елемент и по-нататък всичко се разглежда от гледна точка на приликата с него. Така при първия случай в основата на анализа се поставя изолиран знак, а при всички следващи семиотични феномени се разглеждат като последователности от знаци.

ЮРИЙ ЛОТМАН: ЗА СЕМИОСФЕРАТА

3

Yuri
Lotman

"... Lotman, in my view,
is a critic who started from
a structuralist approach ...
but who does not remain
bound by it." — Umberto Eco

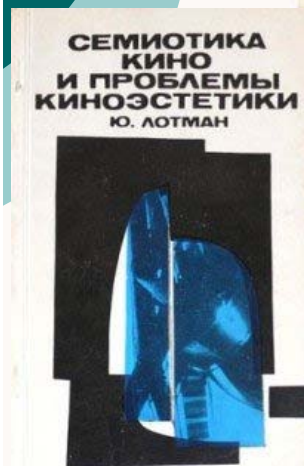
Non-
Memoirs

Translated by Caroline Lemak Brickman

Втората гледна точка по-конкретно се изразява в стремежа отделният комуникативен акт, размяната на съобщение между адресанта и адресата да се разглежда като първоелемент и модел за всеки семиотичен акт. Вследствие на което индивидуалният акт на знаковата размяна се разглежда като модел на естествения език, а моделите на естествените езици – като универсални семиотични модели. Самата семиотика се тълкува като разпространение на лингвистичните методи върху обекти, невключени в традиционната лингвистика. Изминатият през последните двадесет години път на семиотични изследвания позволява да се погледнат по различен начин много неща. Както може да се предполага сега, ясните и функционално еднозначни системи не съществуват изолирано в своето реално функциониране.

ЮРИЙ ЛОТМАН: ЗА СЕМИОСФЕРАТА

4

Юрий Михайлович
Лотман

Семиотика кино и
проблемы киноэстетики

ЛитВек

Тяхното разграничаване е обусловено от евристичната необходимост. Фактически нито една от тях, взета отделно, не е в състояние да работи. Те функционират само когато бъдат потопени в определен семиотичен континуум, запълнен с разнотипни и намиращи се на различни равнища на организация семиотични образувания. По аналогия с въведеното от В. И. Вернадски понятие „биосфера“ ще наричаме този континуум **семиосфера**. Предупреждаваме да не се смесват употребяваният от Вернадски термин „ноосфера“ и въведеното от нас понятие „семиосфера“. Ноосферата е определен етап от развитието на биосферата, свързан с разумната човешка дейност. Биосферата на Вернадски е космически механизъм, който заема определено структурно място в планетарното единство. [...] Ноосферата, обхващайки част от нашата планета, има материално-пространствено битие, а пространството на семиосферата има абстрактен характер.

ЮРИЙ ЛОТМАН: ЗА СЕМИОСФЕРАТА

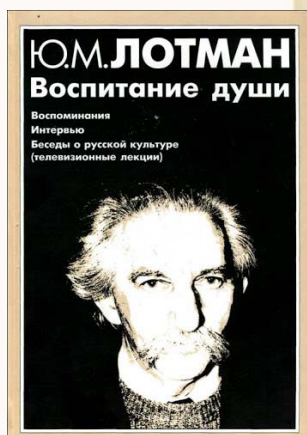
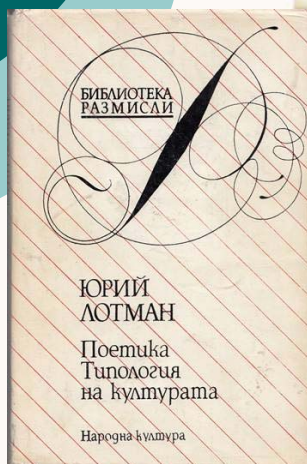
5

Това обаче далеч не означава, че понятието за пространство се употребява в метафоричен смисъл. Пред нас е определена сфера, притежаваща признаците, които се приписват на затвореното в себе си пространство. Единствено във вътрешността на такова пространство е възможно реализирането на комуникативните процеси и изработването на нова информация. [...] Семиотичният универсум може да се разглежда като съвкупност от отделни текстове и отделени един от друг езици. Тогава цялата сграда ще изглежда като направена от отделни тухли. По-плодотворен обаче според нас е противоположният подход: семиотичното пространство може да се разглежда като единен механизъм (дори като организъм). Тогава ще се окаже първична не една или друга тухла, а „голямата система“, наричана семиосфера. Семиосферата е онова семиотично пространство, извън което е невъзможно самото съществуване на семиозиса.

ЮРИЙ ЛОТМАН: ЗА СЕМИОСФЕРАТА

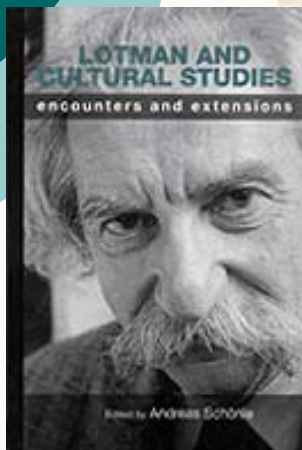
7

Както в математиката граница се нарича множеството от точки, принадлежащо едновременно на вътрешното и външното пространство, така и семиотичната граница е сума от билингвиални преводачи „филтри“, преминаването през които превежда текста на друг език, намиращ се *извън* дадената семиосфера. „Затвореността“ на семиосферата се проявява в това, че тя не може да влиза във връзка с извънсемиотични текстове или с нетекстове. За да се превърнат за нея в реалност, тя трябва да ги преведе на един от езиците в нейното вътрешно пространство или да семиотизира несемiotичните факти. Тоест точките от границата на семиосферата могат да се оприличат на сетивни рецептори, превеждащи външните дразнители на езика на нашата нервна система, или на преводни блокове, адаптиращи външния свят към дадената семиотична сфера.

ЮРИЙ ЛОТМАН: ЗА СЕМИОСФЕРАТА

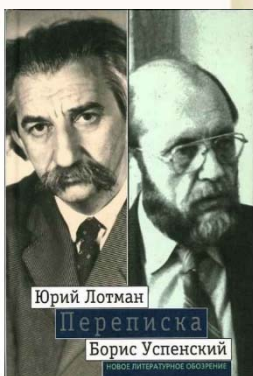
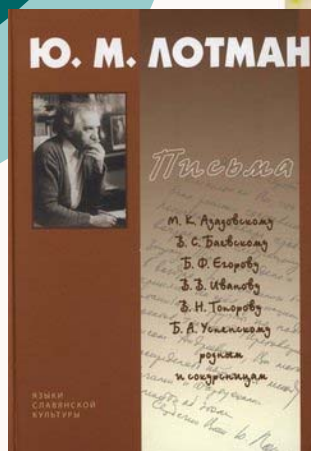
8

От казаното е очевидно, че понятието за граница се съотнася с понятието за семиотична индивидуалност. В този смисъл може да се твърди, че семиосферата е „семиотична личност“, която притежава качеството на личността да съединява качеството на емпиричната безспорност и интуитивната очевидност на това понятие с изключително трудното му формално определяне. [...] Границата на семиотичното пространство не е изкуствено понятие, а най-важната функционална и структурна позиция, определяща същността на нейния семиотичен механизъм. Границата е билингвиален механизъм, който превежда външните съобщения на вътрешния език на семиосферата и обратното. Тоест само с нейна помощ семиосферата може да осъществява контакти с несемиотичното и извънсемиотичното пространство. [...]

ЮРИЙ ЛОТМАН: ЗА СЕМИОСФЕРАТА

9

СЕМИОТИЧНА НЕРАВНОМЕРНОСТ. От казаното дотук личи, че фактически „несемиотичното“ пространство може да се окаже пространство на друга семиотика. Онова, което от вътрешна гледна точка на дадена култура изглежда като външен несемиотичен свят, от позицията на външния наблюдател може да се види като нейна семиотична периферия. Следователно мястото, откъдето минава границата на дадената култура, зависи от позицията на наблюдателя. Този въпрос се усложнява от задължителната вътрешна неравномерност като закон за организиране на семиосферата. Семиотичното пространство се характеризира с наличие на структурни ядра (най-често няколко) с установена организация и с привличан от периферията по-аморфен семиотичен свят, в който са потопени структурните ядра.

ЮРИЙ ЛОТМАН: ЗА СЕМИОСФЕРАТА

10

UNIVERSE OF THE MIND

A Semiotic Theory of Culture
YURI M. LOTMAN
INTRODUCTION BY UMBERTO ECO

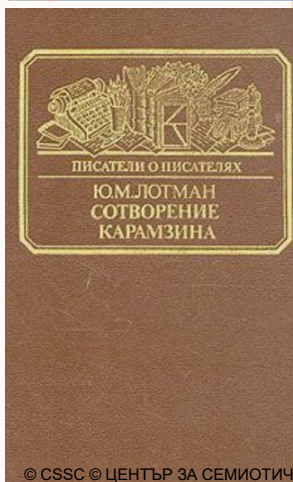
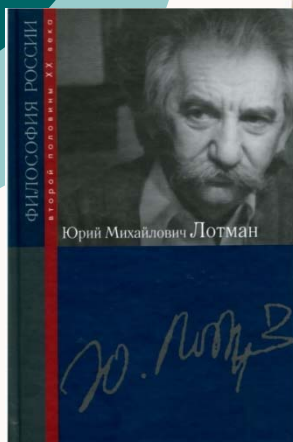
Когато едно от структурните ядра не само заеме доминиращо положение, но и се извиси до етап на самоописване, тоест отдели системата от метаезици, с чиято помощ описва не само себе си, но и периферийното пространство на дадена семиосфера, над неравномерността на реалната семиотична карта се надстроява равнището на нейното идеално единство. Активното взаимодействие между тези равнища се превръща в един от източниците за динамични процеси във вътрешността на семиосферата. [...]

Деленето на ядро и периферия е закон за вътрешната организация на семиосферата. В ядрото се разполагат доминиращите семиотични системи.

ЮРИЙ ЛОТМАН: ЗА СЕМИОСФЕРАТА

Но ако фактът на това разделяне е абсолютен, формите, в които той е облечен, са семиотично релативни и в значителна степен зависят от избрания метаезик на описанието – тоест от това, дали имаме работа със самоописание (описание от вътрешна гледна точка и с помощта на термини, изработени в процеса на саморазвитие на конкретната семиосфера), или пък го прави външен наблюдател в категории на друга система. Периферийните семиотични образувания могат да бъдат представени не като затворени структури (езици), а като техни фрагменти или дори като отделни текстове. Тези текстове като „чужди“ за дадената система изпълняват в цялостния механизъм на семиосферата функцията на катализатори. [...] Семиосферата многократно се пресича от вътрешни граници, които специализират нейните участъци в семиотично отношение.

11

ЮРИЙ ЛОТМАН: ЗА СЕМИОСФЕРАТА

12

Информационната транслагция през тези граници, играта между различните структури и подструктури, постоянните семиотични „нахлувания“ на една или друга структура към „чужда територия“ пораждат нов смисъл, възникване на нова информация. [...] Семиосферата притежава диахронна дълбочина, тъй като е надарена със сложна система на памет и не може да функционира без тази памет. Механизмите на паметта съществуват не само в отделните семиотични субструктури, но и в семиосферата като цяло. Въпреки че ние, потопените в семиосферата, можем да я възприемаме като хаотично нерегулиран обект, като сбор от автономни елементи, трябва да предположим наличието на вътрешна урегулираност и на функционална свързаност между нейните части, чието динамично съотнасяне образува *поведението* на семиосферата.

ЮРИЙ ЛОТМАН: ЗА СЕМИОСФЕРАТА

13

UNIVERSE OF THE MIND

A Semiotic Theory of Culture
YURI M. LOTMAN
INTRODUCTION BY UMBERTO ECO

'A fertile, provocative and wide-ranging study ... a storehouse of Lotman's evolving thinking about culture, of his massive erudition and indefatigable intellectual curiosity'

Julian Graffy, *Slavonic Review*

Yuri Lotman's remarkable career encompassed many disciplines and his theoretical terrain has ranged from the cultural phenomenon of blue jeans to demonology, mathematics and biology. Now available in paperback, *Universe of the Mind* is Lotman's seminal text in cultural semiotics, laying out the theoretical structure on which all his work is built for a new generation of readers engaged with critical theory and cultural studies, philosophy and historiography.

Yuri M. Lotman was the founder of the Moscow-Tartu School and the initiator of the discipline of cultural semiotics. Among his books are *The Semiotics of the Cinema*, *The Structure of the Literary Text* and *The Analysis of the Poetic Text*.

'Fascinating ... the enduring impression left by this volume is of ... intellectual ambition, boldness and brilliance'

David Shepherd

Cover illustration: *Las Meninas*, 1656 by Diego Velázquez.

Indiana University Press
BLOOMINGTON • INDIANAPOLIS

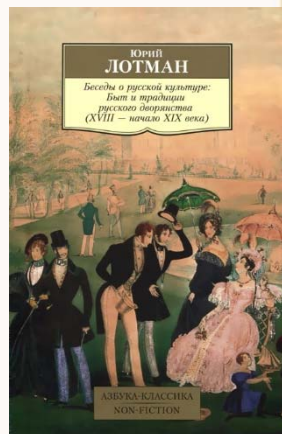
<http://iupress.indiana.edu>
1-800-842-6796

Динамичното развитие на семиосферните елементи е насочено към тяхното специфициране и следователно към увеличаване на нейното вътрешно разнообразие. Междувременно обаче нейната цялост не се разрушава, тъй като в основата на всички комуникативни процеси лежи инвариантният принцип, който ги прави подобни помежду си. Този принцип се гради върху съчетаването на симетрия и асиметрия (на езиково равнище тази структурна черта е характеризирана от Сосюр като „механизъм на сходства и различия“) с периодично редуване на апогеи и затихвания при протичането на всички жизнени процеси във всички техни форми. [...]

ЮРИЙ ЛОТМАН: ЗА СЕМИОСФЕРАТА

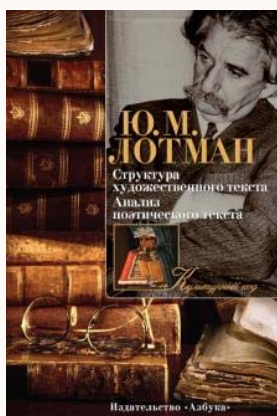
14

Законът за огледалната симетрия е един от основните структурни принципи във вътрешната организация на смислопораждащия механизъм. На сюжетно равнище към него спадат явления като паралелизма между възвишения и комичния персонаж, появата на двойници, успоредните сюжетни ходове и другите добре изучени явления на удвоявания при вътрешнотекстовите структури. С това са свързани магическата функция на огледалото и ролята на мотива за огледалността в литературата и живописа. Същата природа има и явлението „**текст в текста**“. Със същото можем да съпоставим и процеса на взаимно запознанство и включване в определен общ културен свят води не само до сближаване между отделните култури, но и до тяхното специализиране – след като влезе в дадена културна общност, културата започва по-рязко да култивира своята самобитност.

ЮРИЙ ЛОТМАН: ЗА СЕМИОСФЕРАТА

15

Тъй като всички равнища на семиосферата – от човешката личност или отделния текст до глобалните семиотични единства, представляват нещо като вмъкнати една в друга семиосфери и всяка една е едновременно участник в диалога (част от семиосферата) и пространство на диалога (семиосферно цяло), всяка една проявява десничарство или левичарство и включва на по-ниско равнище десни и леви структури. По-горе определихме основата на структурното изграждане на семиосферата като пресичане между пространствената симетрия-асиметрия и синусоидното редуване на интензивност и затихване на процесите във времето, което поражда дискретност. След всичко казано можем да сведем тези две оси в една – проявяването на десничарство и левичарство, което от генетико-молекулярното равнище до най-сложните информационни процеси е база за диалог – основата на всички смислопораждащи процеси.

ЮРИЙ ЛОТМАН: ЗА СЕМИОСФЕРАТА

16

Текстът е по: Юрий Лотман. Култура и информация. София, Наука и изкуство, 1992, 489 с.; преводач: Лиляна Терзийска. Всички права на автора, издателя и преводача са запазени.

Презентацията е с образователна цел и е предназначена за студентите от НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“, които изучават модул „Семиотика“.

